

פלוטארכוס, כארון ומוכר ספרים בן זמננו - דיאלוג

כארון: הנה ברנש שאיננו חפץ כלל ועיקר להגיע למחזורתינו. הוא טוען שהוא עשיר, שיש בבעלותו עסקים רבים בעולם האחר, ושעליו לשוב לשם; הוא כה טורדני וקולני בהתנגדותו שאינני יודע מה לעשות איתו. קח אותו אפוא, פלוטארכוס הטוב, תחת חסותך; תוכל בקלות רבה, מתוקף עליונותו של הסופר על מוכר הספרים, להחדיר בו משמעת והגינות.

מוכר הספרים: האם הגעתי לעולם שהוא הפוך לגמרי מזה שעזבתי, עולם שבו סופרים וודים במוכרי ספרים? כארון היקר, הנח לי לשוב, ואשלם לך כל סכום בעד נסיעתי; אך אם עלי להישאר, אל תעזבני בידי כל אלה המתקראים סופרים קלאסיים. ואשר אליך, פלוטארכוס, יש בי כלפיך איבה מיוחדת על כך שכמעט הבאת למפלתי. כשרק פתחתי את חנותי, ובשל הבנה מועטה בלבד בעסקים, רכשתי, בניגוד לכל עצה טובה, מהדורה שלמה של ספרך 'חיי אישים', חבורה של יוונים ורומאים קדומים, שעלתה לי בממון רב. מעולם לא הצלחתי להיפטר מיותר מעשרים מארזים ממנה. מכרתי כמה לאוניברסיטאות, וכמה לאיטון ולווסטמינסטר, שכן הספר נחשב טוב למדי עבור נערים ותלמידי תואר ראשון; אולם, אלא אם לאדם יש המזל להיקרות בדרכו של פדאנט, לא ימכור מארז שלם במשך עשרים שנה.

פלוטארכוס: קיוויתי, בשל טיב הנושאים בהם מדובר, להתקבלות אחרת של חיבורי. אקח אחריות אפוא על כך שאינני תמיד מדייק בנוגע לנסיבות, וכן אינני מפרט ומדקדק בנוגע לקורות גיבורי כפי שהיה מצופה מביוגרף שהגביל עצמו לדמות אחת או שתיים. קנאות לשמירת זכרם של אישים גדולים, והרחבה על אודות השפעתם של מופתים נאצלים שכמותם, הביאוני ליטול על עצמי יותר משיכולתי להשיג בשלמות החפה מכל רבב; אולם אין ספק כי שרטוטי את דמויותיהם של אישי רבי הפעלים אינו לוקה בחסר עד כדי כך, ודאי לא במידה כזו שתמנע מבני כל הגילאים לראות

בגיבורי מופת למידה הטובה המעורר באדם את השאיפה לתהילה. הרהורי אכן מעמיקים ושכלתניים, אך מה עשוי להיות מועיל יותר לקורא משיפוטו של איש חכם על דבר התנהלותו של איש דגול? בכתבי לא תמצא נזיפות נוקבות, נאומי-שבח שאינם במקומם, ציות עיוור לדעות ההמון, יומרה יהירה לכשרון ביקורתי, ואף לא עידון מעושה. ב'חיי האישים' שלי, שנהגו לשבח כיצירה העשויה בשום שכל, אני משווה ללא משוא פנים בין איש דגול אחד למשנהו, ובין כל אחד מהם לבין שלטון הצדק. אם תקופות מאוחרות יותר אכן הולידו אישים דגולים יותר וסופרים טובים יותר, גיבורי ויצירותי צריכים לפנות להם מקום. כיוון שהעולם מחזיק כעת ביתרון של חוקי מוסר טובים בהרבה מאלו שהפגאנים העלובים יכלו לגבש בהגינם קצר היד, אינני תמה על כך שעוונות אלה, שבעבר נדמה היה כי אינם אלא רבבים פעוטים שדבקו בדמויות דגולות, עשויים להיראות בעיניו הטהורות יותר של העידן הנוכחי כעיוותים מחרידים ביותר – זוהי מעודנות שאינני קובל עליה, כי אם מעריצה ומשבחה. ועלי לנזוף בכך על שעמלת לכפות על בני עמך דוגמאות פגומות כגון אלה. אני שש על ההעדפה שהם מבטאים למידה טובה מושלמת וטהורה; וכיוון שלעולם ארחש הערכה רבה כלפי האישים רבי הפעלים של כל תקופה, אשמח אם תוכל לתאר בפני את קורות האישים האלה שבחכמתם, צדקתם, אומץ לבם ואהבת המולדת שלהם, התעלו על סולון, נומה, קאמילוס, סקיפיו ומושאי גאוה אחרים של יוון ורומא עליהם כתבתי.

מוכר הספרים: ובכן, פלוטארכוס אדוני, אתה אכן מדבר יוונית. אותה יצירה שקיזזה את ההפסד אשר גרמה לי המהדורה היקרה של ספריך הייתה 'חיי שודדי הדרכים'; אולם לא הייתי מתעשר אלמלא פרסמתי את 'חיי האישים שמעולם לא חיו'. עליך לדעת, כי למרות שבכל התקופות אפשר היה להיות מלומד במידה רבה וחכם במידה מועטה מאוד, רק השכלול המודרני של אמנות הכתיבה מאפשר לאדם לקרוא במשך כל חייו מבלי ללמוד או לדעת מאומה – דבר שהופך ליתרון בעל חשיבות עליונה. קיימת מלחמה טבעית בין אנשי המדע שלך ובין הטיפשים כשם שקיימת מלחמה טבעית בין העגורים לפגמיים הקדומים. חלק ניכר מן הגברים הצעירים שלנו ערק לשורות הטיפשים, וקומץ המלומדים כמעט מובס בשדה הקרב;

ואני מקווה עד מאוד שבתוך זמן לא רב הם לא יעזו להציץ אל מחוץ למבצריהם ומקלטיהם באוקספורד ובקיימברידג'. שיישארו שם וילמדו אנשי מוסר עבשים עד שאחד מהם יתאהב במידה-הטובה היוונית והאחר בזו הרומית; אולם אנשי עולמנו צריכים לקרוא את ספרינו החדשים, אשר ילמדו אותם כיצד להיות נטולי מעלות טובות מכל וכל. שום ספר, אם אינו ריק מעובדות ומתורות, אינו ראוי למקרא ג'נטלמן, לבל ייעשה זה נוקדן באורחותיו או בשיחתו. אני רואה את ההיסטוריה (כוונתי להיסטוריה האמיתית) כאחד מסוגי המחקר הגרועים ביותר. מה שהיה הוא שיהיה – ואדם מחונך עשוי מבלי משים לציין דוגמא מקבילה כלשהי מן ההיסטוריה, ולהתפתות אל המבוכה שבהחדרת שם יווני, רומי, או אפילו גותי אל דיבורו; אך כאשר ג'נטלמן מבלה את זמנו בקריאת הרפתקאות שלא התרחשו מעולם, מעללים שאיש לא עולל מעולם, ואירועים שלא רק שמעולם לא התקיימו, אלא שלא יוכלו להתקיים כלל, יהיה זה בלתי אפשרי עבורו ליישם את לקחיהם בחיים או בדיבור. היסטוריה סודית, אשר אין בה סוד ולא היסטוריה, אינה יכולה לפתות לפטפוט חף משיקול דעת או לציטוט יהיר; וכך זורמת השיחה בת זמננו בעדינות ורוגע, משאה אינו מוכבד על ידי למדנות. כיוון שהלימודים העכשוויים אינם מייחסים בהוראתם כל משקל או חשיבות לאמנות השיחה ולנימוסין, אין הנשים מפחדות לקרוא את ספרינו, שלא זו בלבד שהם נוטים לאבירות וקוקטיות אלא הם גם מכתיבים להן את חוקיהן. 'מלחמת גאליה' לקיסר ר'מסע הרבבה' לקסנופון נלמדים על ידי מפקדי הצבאות פחות משנלמדים הרומאנים שלנו על ידי המין היפה – אך מטרתם שונה בהחלט; שכן כלליהם הצבאיים מלמדים לכבוש, ואילו כללינו – להיכנע. אלה משלהבות את האהבה היהירה והבטלה לתהילה, ואלה מטפחות בזו אצילי למוניטין. לנשים מחויבות גדולה יותר לסופרינו מאשר לגברים. שהרי הגברים, מעצם עיסוקם בענייני העולם, עשויים ללמוד את מה שהיו למדים מן העיון בספרים; אולם הנשים המסכנות, שבנעוריהן המוקדמים הן מבודדות ואסורות ברסן, תיוותרנה, ללא עזרתם הידידותית של הספרים, סכלות וכנועות לזמן ממושך.

פלוטארקוס: אשר לגברים שלכם, שפרשו מחקר המידה הטובה לטובת חקר החטא, נטשו את האמת המועילה לטובת אופנה מגוחכת ואת

ההיסטוריה האמיתית לטובת בידיון מפלצתי – אין בלבי הערכה או חמלה כלפיהם; אך אני מודאג לגבי הנשים, שהולכו שולל אל לימודים מסוכנים אלה; ולמען שלומן אני מצר על כך שלא הרחבתי יותר את הדיבור על אופיין של לוקרציה וגיבורות אחרות.

מוכר הספרים: אני אומר לך, נשותינו אינן קוראות על מנת לחיות או למות כמו לוקרציה. אם תודיענו על כך שלאחר מותה נמצא בשידתה מכתב אהבה, או תרמוז לנו על כך שטארקוויניוס ראה אותה בזרועותיו של עבד, ושהיא התאבדה על מנת שלא לשאת את החרפה – אנקדוטות שכאלה יימכרו היטב. אם יעלה בידך, באמצעות כתבי העבר, או טוב מכך, באמצעות מסמכים של משפחתה, להראות כי קיימת סבירות שפורציה מתה משתיית-יתר – העולם יהיה אסיר תודה לך על כך; שכן עליך לדעת כי לצד הדמויות החדשות שהומצאו, גם חביבה עלינו מאוד שפיכת אור חדש על דמויות מן העבר: כאשר מוכיחים לנו שאדם שהיו לו מוניטין של איש ישר היה למעשה רמאי בסתר, שגיבור רב פעלים היה למעשה פחדן מעורר רחמים ועוד כהנה וכהנה. הו! כה חביב עלינו מידע מסוג זה, ואם ייודע לנו כי דמות מסוימת נוקתה מחטא או פשע שבו הואשמה, לבטח נשבע-נחת (בהינתן שהאדם האמור כבר מת). אך במקרה שכזה על הראיות להיות אותנטיות ולהצטבר לכדי הוכחה מוחלטת; במקרה האחר אין צורך בבילוש; אם מדובר בדמות טובה ודגולה באמת, די בחשד קל.

פלוטארכוס: אני יותר ויותר מופתע ממה שאתה מספר על טעמם של בני זמנך, שכן פגשתי צרפתי אשר אמר לי כי לפני פחות ממאה שנה הוא כתב את "חיי כורש" – ספר שהופיע תחת השם 'ארטמן, או כורש הגדול', שזכה לשבחים רבים¹ – ובו ייחס להלה מעשים דגולים בהרבה מאלו שתועדו לגביו על ידי קסנופון והרודוטוס; ורבים מן הגיבורים הדגולים בהיסטוריה זכו ליחס דומה; אימפריות עלו לגדולה וקרבות הוכרעו בזכות אומץ ליבו של אדם יחיד – הדמיון מעניק את מה שהטבע מנע, ומערכת היחסים האנושיים נהפכת על פיה ללא תקנה.

¹ מרלן דה סקודרי (de Scudéry, 1607-1701) הייתה סופרת צרפתייה. נהגה לפרסם את יצירותיה תחת שמו של אחיה, ג'ורג' דה סקודרי. בין השנים 1649-1653 חיברה את 'ארטמן, או כורש הגדול', רומן בהמשכים בן עשרה כרכים.

מוכר הספרים: אני מבטיח לך שספרים אלו שימשו היטב הן את מחבריהם והן את מוכריהם; ולרווחתו של מי יכתוב אדם אם לא לרווחתם של הללו? רומנסות אלה היו אופנתיות מאוד ונמכרו היטב; הן התאימו, למרבה המזל, לרוח התקופה.

פלוטארכוס: מיסייה סקודרי סיפר לי כי הן נכתבו בתקופה מלאת חיות ושאר רוח, בדמדומי ימי האבירות האציליים, אותה אבירות אשר חרף ירידת קרנה הותירה בלבבות האנשים זוהר חמים של אומץ וגבורה; והם באו אל הספרים כמו אלי קרב, בקול תרועה. הוא גם אמר שלו הסופרים לא היו מתאימים עצמם לדעות הקדומות של התקופה, ולא היו כותבים על אודות קרבות עקובים מדם ומפגשים נואשים, יצירותיהם היו נחשבות כשעשוע נשי מדי עבור הגברים. סיפורים היסטוריים של אבירות, במקום שיתישו, נוטים להמריץ את הרוח ומרוממים את טבע האדם אל מימד גבוה מזה שבו הוא שרוי באופן טבעי; אך גיבורי הרומנסות הללו – כיוון שאינם מונחים על ידי חומרת הצדק, מניעים פטריוטיים, עצות נבונות ובחירות שקולות לגבי הדבר המתאים והטוב ביותר באופן כללי – אין הם יכולים להוות דוגמא ומופת כאותן דמויות דגולות של ההיסטוריה האמיתית. מאז ועולם סברתי כי רק אורה הבהיר והיציב של האמת יכול להנחות בני אדם אל המידה הטובה, וכי לקח שלא ניתן ליישמו הוא חסר תועלת. כל מי שיבקש להנהיג את אורחותיו לאורן של דמויות בדיוניות כגון אלה ימצא עצמו עומד בנעליהם של בעלי האמונות התפלות, הבוחרים להתנהל על פי רמזים שראו בחלומות הלילה ולא על פי עצות מפוכחות שנהגו עם שחר. ואף על פי כן אודה כי אומות רבות נהגו לעודד בני אדם לשאוף אל המידה הטובה באמצעות פרישת מעשיהם של גיבורים מופלאים; והנה אותו המנהג משמש אותך דווקא כדי לדרבנם אלי חטא ועוון, באמצעות פרישת מעשיהם של נבלים מופלאים. אנשים בעלי דמיון מעודן נסקו אל מחוזות האגדה כדי להביא משם את אסטראה, ואילו אתה הולך לשם בחיפוש אחר פנדורה. הו, הבושה לאותיות! הו, הכלימה למוזות!

מוכר הספרים: אתה מביע תרעומת עזה כלפי גזע הסופרים הנוכחי שלנו; אך האמן לי שעיקר האשמה מוטל על הקוראים. כפי שציין בפניך מיסייה סקודרי, על המחברים לציית לאורחותיהם והלך רוחם של אלה שקוראים אותם. חייבת להיות התאמה כלשהי בין הספר לקורא. האם תבקש לבדר

ג'נטלמן מודרני ומעודן, המתנודד בהיסח דעת בכסא נוח, באמצעות תלאתיו של הרקולס? או שמא תכריחו לטפס על האלפים עם חניבעל שעה שעודנו מותש מנשף ליל אמש? יש להחמיא לקוראינו, לשעשע ולהרגיע אותם; יש להציע להם הרפתקאות מן הסוג בו היו הם מעוניינים לקחת חלק.

פלוטארכוס: ייעודם של סופרים הוא בראש ובראשונה לתקן את חולאיה ושיגינותיה של התקופה. אציית לרוח התקופה בה-במידה שזו תאפשר את קיומן של האמת והמידה-הטובה. את חובתכם לדמויות בדיוניות ניתן לתצל למטרה טובה אם הדמויות שתוצגנה לציבור תהיינה מושגות על חוקי הדת והמוסר. יש להודות כי ההיסטוריה, העוסקת באישים רבי מעללים, אירועים ציבוריים ומעשים מהוללים, אינה מספקת לנו מופתים של המידה-הטובה-היומיומית בכמות הרצויה. גיבורינו נהדרים בשדה הקרב ובסנאט, ומשחקים היטב בסצנות דגולות על בימת העולם; אך הרעיון של אדם אשר בנתיב חייו החרישי והעזוב אינו סוטה לעולם אל דרך החטא, אשר אינו מתחשב בשום צופה מן הצד זולת האלוהות, ואינו תר אחר תשואות כי אם רק את אישורה של זו יבקש – הוא המופת האצילי ביותר שניתן להציג בפני האנושות, וכן השימושי ביותר. מופתים של המידה-הטובה-היומיומית יהיו שימושיים יותר במיוחד לנשים, שימושיים בהרבה מקורותיהן של גיבורות דגולות. רוח התהילה הציבורית מלבה את מעלותיהן של הנשים, והן כאותם הפרחים שצומחים על פני הרמה וקמלים בשמש וברוח אשר עודדו את צמיחתם מלכתחילה. אך תהילה נשית אמיתית, כמו מוסיקת הכוכבים, צומחת מתוך התקדמות עדינה, מתמידה וקבועה בנתיב שהותווה להן על ידי בוראן הנאדר, וכך, בדומה להרמוניה השמימית, היא אינה יאה לאוזנם הגסה של בני התמותה, אלא שמורה להתענגותן של בריות עליונות, שבזכות חוקיהן החכמים הוסמכו להאיר אור כמוס ולהאציל על העולם מטובן.

מוכר הספרים: היו לנו כמה סופרים אנגליים וצרפתיים שכיוונו לדעתך. בדמותה המשוערת של קלאריסה² ניתן למצוא (כך אמר לי איש כמורה,

² מונטגיו מתייחסת כאן לרומנים 'קלאריסה' (1747) ו'קורותיו של סר צ'ארלס גרנדיסון' (1753) מאת הסופר, הדפס והמו"ל האנגלי הנודע, סמואל ריצ'ארדסון (1761-1689).

ימים אחדים טרם עזיבתי את העולם) את הכבוד העצמי שקיים בגבורה, כשהוא מעודן על ידי טוהר נפשי מושלם, דרך ארץ – והענווה שקיימת בדת. דמותו של סר צ'ארלס גרנדיסון היא דגם אצילי לכל מידה טובה פרטית ורגשותיו הנאצלים עושים אותו מתאים לכל משרה ציבורית.

פלוטארכוס: האם שתי הדמויות הללו הן פרי עטו של אותו מחבר?

מוכר הספרים: אכן, אדון פלוטארכוס, ומה שיפתיע אותך אף יותר הוא שסופר זה הדפיס עבורי.

פלוטארכוס: לפי דבריך, חבל שידפיס יצירה כלשהי זולת יצירותיו שלו. האם אין סופרים אחרים הכותבים כך?

מוכר הספרים: כן, יש לנו סופר נוסף שכותב על היסטוריה בדיונית; אחד שזה מקרוב ירד למחוזות אלה. שמו הוא פילדינג, ויצירותיו, כפי ששמעתי מפי מיטב השופטים, הן בעלות רוח קומית אמיתית וייצוג מדויק של הטבע, עם נגיעות מוסר מעודנות. אמנם אין הוא מורה על המידה הטובה הטהורה והמושלמת, אך הוא חושף, במלוא עוצמתו של הקלס, עוונות ורשעויות; ויש לנו גם כמה סופרים מושחזי-לשון אשר רתמו את כישרונם למען המטרות בהן אתה תומך. מיסייה דה מאריבו, וכמה סופרים צרפתיים אחרים, תרמו גם הם רבות לאותה התוכנית, בשאר-רוח ובאלגנטיות המקנים ליצירותיהם מעלות שאינן נופלות מאלו של הספרות היפה. אומר זאת כך: אם יש בספר שחזו ובידור במידה המסייעת למכירתו, אין זה בהכרח פועל לרעת המוסר הטוב.

כארון: סבורני, פלוטארכוס, שעשית את האדון מעט צנוע יותר, וכעת אשאהו הלאה להמשך מסעו. הוא בריה נלעגת מכדי שאציגו בפני מינוס החכם. הלוואי שמרקורי היה כאן, הוא היה מקללו על טמטומו. יש בדעתי לשאתו אל בנות דְנאוס, ולהותיר אותו שם למזוג מים אל כליהן אשר, כמו קוראיה המנוחים של סחורתו, נועדו להיוותר ריקים. או שמא אכבול אותו לסלע, לצד פרומתאוס? – לא משום שביקש לגנוב אש שמימית כדי להחיות דמויות אדם, אלא משום מאמציו לכבות את האש שהעניק יופיטר. או שמא אמנה אותו לספֶרה של הפוריה טיסיפונה, שיתלתל את מחלפותיה בדברי הסאטירה שלו ובלזות שפתיו?

פלוטארכוס: מינוס אינו מקל ראש בדבר העשוי להשפיע על מעלתם המוסרית של בני אדם. הוא מעניש סופרים כאילו היו אשמים בכל חטא שהעלו בכתביהם ובכל פשע שעודדו, ותובע לגמול להם בחומרה על כל פגיעה שכתביהם הסבו לצדיקים או לצדק עצמו.

1760

(מאנגלית: אור בן צבי רייף)